

Estudi sobre la llengua dels rètols a la ciutat de Tarragona

Autora

Carme Miró Vives

Centre de Normalització Lingüística
de Tarragona

L'autora analitza les dades d'un estudi sobre la llengua dels rètols de la ciutat de Tarragona fet l'any 1993 i les compara amb una observació feta l'estiu de 1997 sobre rètols nous, per veure'n l'evolució.

Justificació

En els moments inicials de l'actual procés de normalització lingüística de la llengua catalana es va llençar la idea que la retolació pública era la imatge d'un país i, per tant, calia dedicar-hi una atenció especial. La veritat és que potser la retolació dels establiments no té un paper tan decisiu com sembla en el camí cap a la normalitat; però el que sí que és cert és que, per diverses circumstàncies, ha esdevingut un tema emblemàtic, entre altres raons perquè és molt fàcil de visualitzar.

Partint d'aquesta realitat, des de les administracions públiques va intentar demostrar-se que la retolació en català no representava cap obstacle i que la població ho acceptava sense reticències. En una enquesta encarregada per la Generalitat a l'empresa ECO l'any 1986, davant de la pregunta sobre com rebrien la retolació d'un establiment en català, només un 4% contestaven que «malament» o «molt malament».

Aquesta xifra concorda amb la que el mateix any va obtenir l'empresa IOPE/ETMAR en una enquesta feta a Tarragona per encàrrec de l'Ajuntament.

Per tal d'impulsar l'ús del català en la retolació, l'Administració catalana va posar en marxa mesures de foment. La que va tenir més èxit va ser el programa SIMEC, de subvenció dels nous rètols en català. Paral·lelament, molts centres de normalització lingüística van impulsar campanyes per potenciar la retolació en català. A Tarragona es va dur a terme l'any 1990 la campanya «La llengua d'un país, la marca del seu comerç». També a partir de 1991

s'estudia la llengua que s'utilitza en els rètols de nova instal·lació.

L'any 1992, una nova enquesta feta per METRASEIS per encàrrec del Consorci per a la Normalització Lingüística, donava com a resultat, per a la ciutat de Tarragona, amb un total de 175 comerços enquestats, que un 39% tenien el rètol principal en castellà i un 36% el tenien en català.

L'any 1993, per tal de tenir una idea més exacta que ens permetés localitzar i, per tant, actuar en els sectors més deficitaris i, alhora, amb la finalitat de poder iniciar l'estudi de l'evolució de la retolació en el temps es va dur a terme un cens de rètols del terme municipal. A partir d'aquest estudi sabem exactament quina era la realitat en aquell moment.

Característiques tècniques de l'estudi

La base d'aquest treball són les 4.475 fitxes obtingudes de l'observació directa dels rètols de la ciutat de Tarragona. De cada un dels rètols observats es feia una fitxa on s'anotava:

- Text del rètol principal i llengua del rètol secundari, si n'hi havia. Les cinc variables s'observades eren: en català, en castellà, ambigu, bilingüe i altres.
- Tipus d'establiment al qual corresponia el rètol: comerç, establiment de serveis, indústria, entitat i organització.
- Activitat. Cada tipus d'establiment va ser classificat en diferents activitats. Ex: alimentació, sanitat, etc.
- Altres informacions. L'observador hi feia

Taula 1. Llengua dels rètols a Tarragona 1993

		Centre	Barris	Total
%	català	49,94	29,17	42,84
	castellà	33,77	54,17	40,94
	ambigu	10,96	12,16	11,37
	bilingüe	2,17	2,41	2,26
	altres	3,16	1,51	2,59
IGR		0,594	0,354	0,511

constar si l'establiment era significativament vell, gran o associat.

La ciutat va ser dividida en 20 zones atenent criteris comercials i topogràfics. Aquestes 20 zones, però, poden ser agrupades en dos grans grups: el centre i els barris.

Totes les dades obtingudes van ser processades i analitzades pel Centre de Normalització Lingüística de Tarragona. Es va treballar amb dos mètodes de quantificació: els percentatges i l'índex de retolació. El primer ens dóna una idea molt exacta de la realitat, mentre que el segon ens permet reduir-la a una sola xifra (de 0 a 1) i comparar resultats diversos amb molta facilitat. Aquest índex l'hem anomenat IGR.

Estudi de les dades

De les diverses classificacions que hem fet a l'hora d'estudiar la retolació, n'hi ha una que considerem d'especial interès, la de centre i barris; perquè ens dóna una idea molt exacta de quina és la realitat lingüística de la ciutat de Tarragona, a causa de l'estructuració de la ciutat en barris aïllats. Per tant, quan parlarem de dades generals ho farem diferenciant centre i barris. Sense aquesta diferenciació no es pot entendre la realitat lingüística tarragonina (vegeu taula 1).

Com veiem, el centre està lleugerament per sobre de la mitjana i els barris per sota. El major pes de l'activitat administrativa, econòmica i cultural del centre fa que, amb tot, l'índex global quedi en 0,51 (vegeu taula 2).

Per damunt de la mitjana de la ciutat hi ha onze zones del centre i la zona dels barris de llevant (T), amb un component socioeconòmic molt diferent de la resta de barris: els seus habitants són de classe mitjana alta, a diferència del component obrer dels barris de ponent.

Al voltant de la mitjana del municipi, hi situem dues zones, que corresponen als barris que tenen més habitants autòctons.

Per sota de la mitjana hi ha sis barris, la majoria de ponent i l'avinguda principal de la ciutat: la Rambla Nova. Aquest fet és a causa de la forta implantació de bancs i companyies asseguradores que pertanyen a entitats d'àmbit estatal i que, per tant, retolen en castellà, cosa que determina fortament la imatge del principal aparador de la ciutat.

Hi ha una relació directa entre el dinamisme econòmic d'una zona i l'ús del català. Gairebé en totes les zones, la presència del català en els carrers principals és superior a la del conjunt de la zona. Una altra tendència semblant s'estableix entre les zones velles i les noves. En els barris més nous i en les àrees de nova urbanització (o en les zones de població més jove) la

Taula 2. Índex de retolació per zones ordenats de major a menor

	Zona	Índex	Delimitació
Per damunt de la mitjana de la ciutat	F	0,74	El Miracle
	A	0,73	La Part Alta
	H	0,67	El Serrallo
	E	0,64	Eixample Vell: del Balcó a C. Colom
	T	0,63	Urbanitzacions Llevant
	J	0,62	Eixample Nou: de Rambla Nova a av. Catalunya
	C	0,61	Entre Rambla Vella i Rambla Nova
Mitjana de la ciutat	B	0,61	Zona de l'av. Catalunya
	K	0,59	Eixample Nou: d'av. Roma a Marquès de Montoliu
Per damunt mitjana municipi, per sota mitjana ciutat	I	0,58	Eixample Nou: d'av. Ramón y Cajal a av. Roma
	G	0,52	Port i estació
Mitjana municipi	N	0,51	La Canonja
	S	0,51	St. Salvador
Per sota mitjana municipi, per damunt mitjana barris	D	0,47	Rambla Nova i P. Imperial Tarraco
	R	0,45	St. Pere i St. Pau
	P	0,38	Campclar
Per sota mitjana barris	L	0,30	Torreforta
	M	0,30	Adjacents Torreforta
	Q	0,28	Polígons
	O	0,20	Bonavista

presència del català sol ser més alta (vegeu taula 3).

Les entitats i les organitzacions són les que presenten un IGR més alt. El sector més deficient és, evidentment, la indústria. Quant als altres sectors, sorprèn que la presència del català en els serveis sigui inferior que en el comerç. Això pot ser degut al fet que en els serveis hi ha una major presència de companyies d'abast estatal o superior (banca, assegurances, etc.), però

més en castellà, mentre que els economistes solen fer-ho més en català.

Epíleg. Quatre anys després

Quatre anys després de la realització del cens, s'ha cregut convenient fer una revisió a petita escala de les dades a partir dels rètols actuals. S'ha dut a terme l'estiu de 1997 amb l'objectiu de veure'n l'evolució.

Taula 3. Rètols de Tarragona per sectors

	Índex retolació			Nombre rètols		
	Barris	Ciutat	General	Barris	Ciutat	Total
Comerç	0,32	0,63	0,53	600	1.191	1.791
Serveis	0,35	0,55	0,49	685	1.492	2.177
Indústria	0,19	0,42	0,28	135	61	196
Entitats	0,55	0,72	0,65	66	101	167
Organitzacions	0,75	0,69	0,71	43	101	144

també a l'opció pel castellà que fan molts professionals.

Observant l'apartat de nombre de rètols queda clar que, de cara a la imatge de la ciutat, el que realment pesa i importa són els dos primers sectors. A més, la preeminència d'aquests sectors és igualment important tant al centre com als barris.

Els únics sectors realment nombrosos són el d'alimentació (en comerç) i el de restauració (en serveis). Junts representen el 25% de tots els establiments. A més, aquesta importància es manté en la distribució entre barris i ciutat. En tots dos sectors, l'índex no és gaire alt (0,49 en alimentació i 0,58 en restauració) i en tots dos es produeix una diferència semblant entre la ciutat i els barris. Es tracta, doncs, dels sectors més necessitats d'actuació.

Altres sectors quantitativament importants són el de mobles i decoració, el d'automoció i autoescoles, el de perruqueria, bellesa i sanitat. Tots presenten índexs baixos (el d'automoció molt baix) i l'habitual diferència ciutat-barris.

L'únic sector important amb un índex alt és el de perfumeria, drogueria, regals, òptica, farmàcies, etc.

La diferència ciutat-barris es produeix en tots els sectors llevat dels bancs, les assegurances i algun de menor.

Entre els professionals, es produeixen actituds gremials. Els advocats solen retolar

Per obtenir aquesta informació hem treballat amb una mostra del 10% aproximadament. S'han triat deu carrers que són proporcionalment representatius de les diferents situacions lingüístiques que es donen a la ciutat. A partir dels resultats de 1993 hem establert cinc grans grups de zones, definides per la major o menor presència del català en la retolació. S'ha procurat que els carrers escollits representin, aproximadament, un 10% de cada grup.

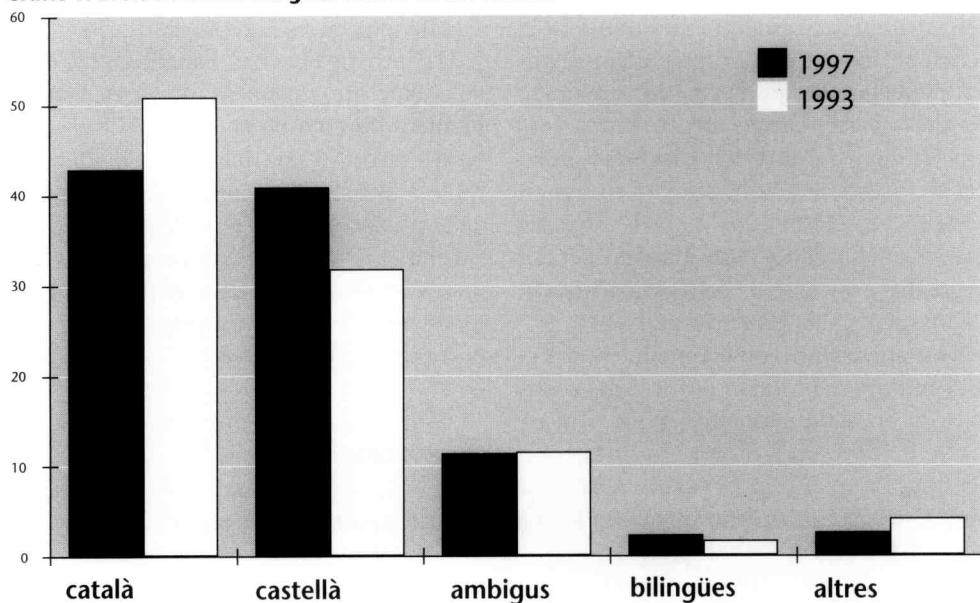
Una mostra mai no pot reflectir la realitat del conjunt, però del 10% de la totalitat es poden extreure resultats fiables i més si, com és el cas, la mostra està proporcionalment esgraonada (vegeu gràfic 1).

De l'anàlisi de les dades globals s'observa que hi ha hagut un avenç notable de la retolació en català, un retrocés de la retolació en castellà i bilingüe, un augment d'altres llengües i cap variació en les solucions ambigües.

En la diferenciació geogràfica l'increment de la retolació en català i la paral·lela disminució del castellà és alta al centre, però no tant als barris. Amb tot, si tenim en compte quin és el punt de partida haurem de concloure que la millora del català als barris és prou significativa.

L'anàlisi de les dades en els dos sectors bàsics (comerç i serveis) ens ofereix exactament les mateixes tendències, però amb diferent intensitat (vegeu taula 4).

Gràfic 1. Evolució de les llengües usades en la retolació

Anàlisi dels carrers

Els deu carrers escollits no tan sols representen la diversitat (i per això són comparables amb el cens de 1993), sinó que retraten fidelment la situació actual de cada un i, per tant, són un cens absolutament comparable al de 1993. La conclusió principal d'aquesta comparació és que l'IGR

augmenta en tots els casos, llevat d'un carrer de la zona P.

Rètols nous i rètols vells

De tots els rètols estudiats, dos terços aproximadament es corresponen a establiments que ja existien el 1993. Són, per tant, esta-

Taula 4. Segons el tipus d'establiment. Totals

Sector	Comerç		Serveis	
	1993	1997	1993	1997
Any	1.791	225	2.177	221
Nombre de rètols	1.791	225	2.177	221
Català	42,16	49,78	43,09	51,13
Castellà	38,02	31,11	45,01	33,94
Ambigus	14,24	12,44	7,49	10,86
Bilingües	2,23	1,78	2,07	0,90
Altres	3,35	4,89	2,34	3,17
IGR	0,53	0,61	0,49	0,6

Taula 5. Segons el tipus d'establiment. Tarragona centre i barris

Zona	Centre				Barris			
	Comerç		Serveis		Comerç		Serveis	
Sector	1993	1997	1993	1997	1993	1997	1993	1997
Any	1.191	147	1.492	144	600	78	685	77
Nombre de rètols	1.191	147	1.492	144	600	78	685	77
Català	49,5	61,2	49,06	55,56	27,66	28,20	30,07	42,86
Castellà	26,4	14,97	40,22	29,86	61	61,53	55,47	41,56
Ambigus	17,8	14,97	6,17	9,72	7,17	7,69	10,36	12,98
Bilingües	1,85	2,04	2,14	1,39	3	1,28	1,90	0
Altres	4,45	6,8	2,41	3,47	1,17	1,28	2,20	2,60
IGR	0,65	0,8	0,55	0,65	0,32	0,32	0,35	0,51

bliments vells. El terç restant són, doncs, rètols situats en establiments nous. Diferenciant aquests dos grups podem observar perfectament quina ha estat la tendència dels quatre darrers anys i comparar-la amb la situació de 1993. Una altra observació interessant consisteix a comparar aquesta situació de 1993 amb els rètols actuals d'establiments vells. Això ens permet veure fins a quin punt la retolació d'aquells establiments s'ha catalanitzat o no.

De manera global observem que s'ha produït millora del català i retrocés del castellà tant en els establiments nous com en els vells. De bilingües, n'hi ha més entre els nous, la qual cosa es podria relacionar amb el caràcter transitori d'aquesta forma

al català, conseqüència dels canvis de rètol i de llengua que s'han produït.

Al centre de la ciutat, l'augment del català és igual de sensible, tant en els establiments nous com en els vells. En canvi, als barris és on, d'una manera més clara, la millora del català es produeix a expenses de la retolació nova.

Pel que fa als dos sectors majoritaris (comerç i serveis) tenen un comportament similar, encara que en els serveis s'han produït més catalanitzacions de rètols vells.

Conclusions

En aquests quatre anys el panorama lingüístic de la retolació ha fet un salt notable. S'ha passat d'una situació en què català i castellà estaven gairebé igualats a una situació clarament decantada cap al català.

L'avenç del català és molt notable al centre de la ciutat, però molt petit als barris. Això no es deu només a la diferent composició sociolingüística de la zona, sinó també a una menor renovació o ampliació d'establiments als barris.

Si comptabilitzem només els rètols nous la presència del català és més notable, sobretot als barris. La dada dels rètols nous ens indica, en certa manera, cap a quina direcció anem, però també indica el sostre relatiu al qual es pot arribar.

En general, s'observa un major increment del català en les zones econòmicament més actives, on es produeixen obertures d'establiments, canvis d'activitat, etc.

Taula 6. Evolució de la llengua dels rètols a la ciutat de Tarragona

	Rètols de 1993	Rètols actuals d'establiments que ja existien el 1993	Rètols que ja no existien el 1993
En català	42,16	47,89	53,09
En castellà	40,94	33,34	28,07
IGR	0,51	0,59	0,65

de retolació. Pel que fa als rètols en altres llengües, n'hi ha més entre els nous que entre els vells (vegeu taula 6).

La lectura de les dades de la taula 6 indica que la millora del català és deguda en part a la nova retolació, però no només a aquesta. Entre els rètols vells també es produeix una evolució àmpliament favorable

Gràfic 2. Evolució de la retolació. Tarragona centre i barris

